

Tanınmış ictimai-siyasi xadim, tarix elmləri doktoru, professor Məhərrəm Zülfüqarlının 70 yaşı tamam olur. Zəngin, mənalı, keşməkeşli və mübarizə dolu ömür yolu keçən professor Məhərrəm Zülfüqarlının təqdimata ehtiyacı olmasa da, onun ömür səhifələrinin ictimaiyyət üçün maraqlı olduğunun fərqliyəyi.

- Məhərrəm müəllim, keçdiyiniz ömür yoluna 70-in zirvəsindən baxanda nərə yada düşür? Bildiyimiz qədər, memuarlarını yazmışsınız və kitaba "Mübarizənin salnaməsi" adı vermişsiniz...

- Hər bir insan müəyyən yaşa çatdıqdan sonra dönüb arxaya baxmalı, yaşıdagı illerin acili-şirinli hadisələrini yada salmağı bacarmalıdır. Kitabın ("Mübarizənin salnaməsi") əvvəlində 1974-cü ilin dekabrında və 1975-ci ilin oktyabrında, tələbə olarkən auditoriyada yazışındıqda qədər qoruduğum iki əlyazma verilib. O fikirləri yazağında mənim 19-20 yaşım vardı. Mən bu prinsiplərə sadıq qaldığımı görə, heç zaman ruhdan düşməmiş, çətinliklərdən qorxmamış, daim öz gücümə inanmış və gergin mübarizədə tekbaşına xeyrin şər üzərində qələbəsinin mümkünlüyünü sübut etmiş, insanlara yaxşılıq etməyə çalışmışam.

Bəli, 70 yaşı tamam olur. Yaşadığım iller sovet rejimi, çağdaş milli azadlıq hərəkatı, dövlət müstəqilliyinin bərpası və möhkəmləndirilməsi, demokratik azadlıqlar uğrunda mübarizə dövrüne düşdüyündən, illərin necə gəlib-keçdiyini, demək olar ki, hiss etməmişəm.

- Siz dünən də, bu gün də sözünüzü deyən ziyanı, alım kimi həmkarlarınızın çıxundan fərqlənməni... Bəzən buna görə çox şeylərdən məhrum da olmuşunuz... Bəs mənəvi olaraq bu illər ərzində nəyi özünüzün ən böyük mükafatınız sayırsınız?

- Bir gün mərhəmət tarixçi, professor Eldar İsmayılov zərafatla mənə dedi ki, səniniz mənim sözümüzü yuxarıda deyən yoxdur, ona görə də bize nə vəzifə, nə də mükafat verirlər.

"Xalq rəssamı", "Xalq artisti", "Əməkdar artist", "Əməkdar rəssam", "Əməkdar müəllim", "Əməkdar elm xadimi" fəxri adalarını sovet dövrünün qalığı, dövlət deyil, həkimiyət idmətə görə verildiyi, bir çoxlarının bu adları hansı yollarla aldıq ictimaiyyətə məlumatdır. Sabiq medeniyyət naziri də bu yaxınlarda öz müsahibəsində qeyd edib: "Vaxt gələcək, bu adlar ləğv ediləcək. Onlar sovet dövrünün qalığıdır". Amma çox təessüf ki, bu şəxslər yalnız vəzifədən çıxarıldıqdan sonra bu cür obyektiv fikirlər söyleməye başlayırlar.

48 illik müəllimlik dövründə mənim üçün ən böyük mükafat tələbələrimin mənə səmimi münasibəti və verdiyi yüksək dəyər olub.

- Siz Gəyçayda doğulmusunuz, amma niyəsə sənəddə doğum yeri olaraq Ucar göstərlib. Görəsen səbəb nə olub?

- 19 avqust 1955-ci ildə anadan olmuşam. Bəli, rəsmi sənəddə Ucar şəhərində anadan olmağım qeyd olunsa da, əslində, Gəyçay şəhər xəstəxanasında dünyaya gəlmİŞəm. Anadan olduğum dövrə Ucar və digər ətraf rayonlarda xəstələrin vəziyyəti ağır olanda, onları əvvələr qəza mərkəzi olmuş Gəyçayə aparırdılar.

Sovet dövründə, digər sahələrdə olduğu kimi, yeni doğulan

birleşdirir, bütövləşdirirəm. Atam Paşa Zülfüqar oğlu Məmmədov 1921-ci ildə Ucar şəhərində anadan olub. İkinci Dünya müharibəsində qardaşı Novruz Məmmədovla birlikdə iş-

mi yazılı müraciətlər etdiyikdən sonra "Azərtiffaq"ın tabeliyində, evimizin yanında kiçik bir ərzaq dükəni aça bilib. Bundan sonra ailəmizin dolanışıq yaxşılaşmaga başladı.

nifde isə Leninqrada (həzirki Sankt-Peterburq) pulsuz "putyovka" ilə mükafatlandırılmışdır.

- Eşitdiyimizə görə, ali məktəbi bitirib təyantla iş-

Məhərrəm Zülfüqarlı - 70

"Mən o taylı-bu taylı Azərbaycanı özündə birləşdirən, bütöv azərbaycanlıyam!"

usqların qeydə alınması ilə də bağlı ciddi nöqsanlar var idi. Məsələn, mən təyinatla işlədiyim kənddə dərs dediyim 30 nəfərlik sinif şagirdinin eyni ildə və eyni gündə anadan olması haqqında kənd sovetinin rəsmi sənəd verməsinin şahidi olmuşam.

Bu cür saxtakarlıqla qarşı daim mübarizə apardığım üçün yazdığım memuara anadan olduğum yerin düzgün qeyd olunması lazım bildim. Dünyaya gözümüz Gəyçayda açıldıqdan bu şəhəri özüm üçün vətənin başlangıç nöqtəsi saymışam.

- Şəcərəniz haqda nələri qeyd edə bilərsiniz?

- Ata babam Zülfüqar Məmmədqulu oğlu və nənəm Nübar Sadixova Cənubi Azərbaycanın Qaradağ vilayətinin mərkəzi Əhər şəhərindən 10 km aralıda yerləşən Sumbulan kəndindən Gəyçay qəzasının Ucar stansiyasına təxminən 1918-1920-ci illərdə köçübələr. Babam bacarıqlı, işgüzər bir insan olduğu üçün burada dəmir yolu stansiyasının yaxınlığında çayxana, yemekxana açaraq ailəsinə dolandırımaqla yanaşı, bii neçə nəfər də çörək qazanmaq imkanı yaradıb.

- Heç getmisizmi baba yurduna?

- 2014-cü ildə Ərdəbilde Şah İsmayılin yaradıcılığına həsr olunmuş elmi konfransda iştirak etdiyikdən sonra, heyat yoldaşılıq birlikdə mənim üçün doğma və əziz olan Təbrizə, sonra isə Əhərə, Sumbulan kəndinə gedib, o torpaqları ziyarət etdim.

Ana babam Mirzəqulam Salamov Bakının Buzovna kəndində böyük malikanələri, dükənləri, torpaq sahələri olan varlı, sayılı-seçilən şəxslərdən olub. 1937-ci ildə repressiyaya məruz qalaraq həbs edilib, əmlakı müsadirə olunaraq Qazaxistana göndərilib. Əvvəller məktublar gələr də, sonrakı taleyi barədə heç bir məlumat yoxdur.

Ana nənəm Sona xanım özə də varlı bir ailənin, Sabunçunun varlı neftxudalarından birinin qızıdır. Aile quraraq Buzovnaya gəlin köçüb. Babamın həbsindən sonra həyəti və malikanələri müsadirə edilmiş, yerində Bakının Voladarski adına tikiş fabrikini "Çiçək" pioner düşərgəsi salmışdı. Sovet rejimi ləğv olunduqdan sonra həmin həyətdə bir müddət məcburi köçkünlər yaşadı. Varislərinin iddia qaldırmasına baxmayaraq, hazırda baxımsız, istifadəsiz qalan mülk onlara qaytarılır.

Ata tərəfim Cənubi Azərbaycandan, ana tərəfim Şimali Azərbaycandan olması tələbərimə dediyim fikri təsdiqləyir; mən, doğrudan da, özündə doğma vətənimiz Azərbaycanı

"...Ən böyük mükafat tələbələrimin mənə səmimi münasibəti və verdiyi yüksək dəyər olub"

tirak edib, bir neçə dəfə yaralayıb.

1941-ci ildə dekabrında səfərbəriye çağırılmış, birbaşa qızığın döyüşlərin getdiyi cəbhəyə göndərilmiş və qələbəyə qədər döyüşlərdə iştirak etmişdir. 1942-ci ildə noyabrından 1943-cü ildin aprelinə kimi Bakının Buzovna qəsəbəsində müalicə olunmuşdur. Müalicə aldığı müddədə ailəsinin tekidi ilə evlənmiş və yenidən döyüşən orduya qayıtmışdır. 1944-cü ildin fevralında cəbhədə döyüşərkən ilk övladı dünyaya gəlmİŞdir.

Odun-alovun içində sağ-salamat qayıtsa da, 1958-ci il mayında Gəyçay-Ucar yolunda baş verən avtomobil qəzası nəticəsində 6 uşaq atası olan atam 37 yaşında vəfat etdi. Anam, Bağırova Xanımına Mirzəqulam qızı 1927-ci ildə Bakının Buzovna kəndində böyük malikanələri, dükənləri, torpaq sahələri olan Mirzəqulam Salamovun varlı, imkanlı ailəsində dünyaya göz açıb.

...Ailə quraraq, həyatını Ucar rayonunda davam etdirdi. 6 uşaq böyüdüb tərbiyə etdiyinə görə, sonradan SSRİ Ali Sovetiñin qərarı ilə ona "Analıq medallı" verildi. Anam çox savadlı və dünyagörüşlü bir qadın olduğundan, çoxlu şeirlər və hekayələr yazmışdı. O zaman bütün qonşular erizə yazmaq üçün ona müraciət edirdilər.

- Ananız 6 uşağı neçə böyüdü?

- İlk vaxtlar ailəni dolandırmaq üçün evdə paltar tikirdi. Lakin sonradan bununla uşqlarını bir yana çıxara bilməyəcəyini anlayıb, çox böyük çətinliklə, dəfələrlə dövlət qurumlarına mühabibə veteranının həyat yoldaşı ki-

- Uşaqlıq xatirələri də məraqlıdır... Nələr qalıb yadınızda?

- Anam mənim gələcək inkişafım üçün əlindən gələni əsirgəmirdi. O, kiçik yaşlarından müəllim tutaraq qarmon öyrənəməyimə nail oldu. Mən artıq 5 yaşimdə Ucar şəhər mədəniyyət evində təşkil olunan tədbirlərdə iki nəfərin köməyi ilə səhnəyə çıxaraq "Kukla" mahnısını ifa edirdim. İki nəfərdən biri məni qaldırbı stula qoyur, o biri qarmonu gətirib mənə verirdi. Ifa edib qurtardıqdan sonra yenə həmin iki nəfərin köməyi ilə səhnəni tərk edirdim. Kiçik bacım Ziyarətə hər gün evimizin balkonundakı sürəhənin üstüne çıxıb bərkədə şeirlər deməyimiz xoş xatirə kimi yadımdır.

Orta məktəbdə oxuduğu illərdə şagird dostlarının birlikdə futbolə böyük marağımız var idi. Komandamiza xüsusi forma hazırlayıb, kustar üsulla nömrələr yazırıq. Mən sinif nümayəndəsi olmaqla yanaşı, həm də futbol komandasının kapitanı idim. O zaman ən çox ehtiyat etdiyimiz məsələ futbol yarışı günü yağışın yağması idi. Məktəbin stadionu palçıq olur, futbol oynamaq mümkün olmurdu. Bir dəfə 4-cü sinifdə oxuyarkən yarış keçirməli idik. Yuxudan oyanıb gördüm hava tutulub. Qanım qaraldı və narahat olub bədəhətən bu misirləri yazdım:

Yağma, yağış, yağma,
Stadionu islatma,
Qoy günəş çıxın hər yanda,
Şəfqət saçın stadionda!

Bu mənim həyatda ilk və son şerim oldu.

Orta məktəbdə əla qiymətlərlə oxuduğuma görə 8-ci sinif yay tətilində Moskvaya, 9-cu si-

ləməyə getdiyiniz kənd məktəbinde müəllimlər arasında futbol yarışı da təşkil etmisiniz. Bunun cəzası nə oldu?

- Bəli, bir dəfə mənim təşbbüsümle gənc müəllimlər toplaşıb, sınıflararası futbol yarışı təşkil etmək qərarına geldik. Direktor bize qarşı çıxaraq hər vəchle mane olmağa çalışdı. Şagirdlərin istəyini nəzərə alaraq, biz heç nəyə əhəmiyyət vermedik və yarışı keçirməyə başladıq. Oyunların birində direktor yarışın keçirildiyi stadiona kanaldan su buraxdırdı. Bütün çətinliklərə baxmayıraq, biz yarışı keçirdik...

Final oyunu qurtarana yaxın bir də gördük stadionun qırığına üstüne qızılı parça çəkilmiş stollar qoyuldu. Oyun qurtardıqdan sonra direktor əlində kubok gələrək, heç nə olmamış kimi geniş bir çıxış etdi və axırdı da soruşdu: "İndi bu kuboku kimə verək?"...

- Elmə gəlməyiniz necə olud?

- Təyinat başa çatdıqdan sonra, həyatımın sonrakı mərhələsində anamın mənə düzgün istiqamət vermesi gələcək tələyimə mühüm rol oynadı. Bununla əlaqədar əhəmiyyətindən sonra direktor əlində kubok gələrək, heç nə olmamış kimi geniş bir çıxış etdi və axırdı da soruşdu: "İndi bu kuboku kimə verək?"...

- Elmə gəlməyiniz necə olud?

- Təyinat başa çatdıqdan sonra, həyatımın sonrakı mərhələsində anamın mənə düzgün istiqamət vermesi gələcək tələyimə mühüm rol oynadı. Bununla əlaqədar əhəmiyyətindən sonra direktor əlində kubok gələrək, heç nə olmamış kimi geniş bir çıxış etdi və axırdı da soruşdu: "İndi bu kuboku kimə verək?"...

Bakı mühitindən sonra 3 illik çətin kənd həyatı məndə bəzi yeni fikirlərin formalşamasına səbəb oldu. Fikirləşdim ki, evin tək oğluyam, təyinat müddətim qurtardıqdan sonra direktor əlində kubok gələrək, heç nə olmamış kimi geniş bir çıxış etdi və axırdı da soruşdu: "İndi bu kuboku kimə verək?"...

Bakı mühitindən sonra 3 illik çətin kənd həyatı məndə bəzi yeni fikirlərin formalşamasına səbəb oldu. Fikirləşdim ki, evin tək oğluyam, təyinat müddətim qurtardıqdan sonra qaydırıb Ucar şəhərinin merkezindəki evimizde fealiyyətimi davam etdirim. Kənddəki çətinliklərdən sonra rayon merkezindəki evimiz gözümüzde çox olmuşlu olan bir məsələni diqqətə çatdırmağı lazımlıram.

Bakı mühitindən sonra 3 illik çətin kənd həyatı məndə bəzi yeni fikirlərin formalşamasına səbəb oldu. Fikirləşdim ki, evin tək oğluyam, təyinat müddətim qurtardıqdan sonra qaydırıb Ucar şəhərinin merkezindəki evimizde fealiyyətimi davam etdirim. Kənddəki çətinliklərdən sonra rayon merkezindəki evimiz gözümüzde çox olmuşlu olan bir məsələni diqqətə çatdırmağı lazımlıram.

Orta məktəbdə oxuduğu yarışlarda şagird dostlarının birlikdə futbolə böyük marağımız var idi. Komandamiza xüsusi forma hazırlayıb, kustar üsulla nömrələr yazırıq. Mən sinif nümayəndəsi olmaqla yanaşı, həm də futbol komandasının kapitanı idim. O zaman ən çox ehtiyat etdiyimiz məsələ futbol yarışı günü yağışın yağması idi. Məktəbin stadionu palçıq olur, futbol oynamaq mümkün olmurdu. Bir dəfə 4-cü sinifdə oxuyarkən yarış keçirməli idik. Yuxudan oyanıb gördüm hava tutulub. Qanım qaraldı və narahat olub bədəhətən bu misirləri yazdım:

Yağma, yağış, yağma,
Stadionu islatma,
Qoy günəş çıxın hər yanda,
Şəfqət saçın stadionda!

Bu mənim həyatda ilk və son şerim oldu.

Orta məktəbdə əla qiymətlərlə oxuduğuma görə 8-ci sinif yay tətilində Moskvaya, 9-cu si-

İradə SARİYEVA